

Sovyet Dönemi ile Sovyet Sonrası Dönemin Azerbaycan Tarih Ders Kitaplarında Türk ve Osmanlı Algısı

 ZARİFE NEZİRLİ^a

Geliş Tarihi: 29.09.2019 | Kabul Tarihi: 23.01.2020

Öz: Araştırmada, Sovyet döneminde yazılan, ardından Sovyetlerin çöküşünden sonra yenilenerek Azerbaycan'da okutulan Tarih ders kitapları irdelenerek, karşılaştırmalı analiz yöntemiyle incelenmiştir. İncelenen dersliklerde dikkat ettiğimiz konu, o dönem yazılan Tarih ders kitaplarındaki, Türkiye ve Osmanlı imgesinin yeri olmaktadır. Çalışmada, Sovyet dönemi Ortaöğretim sınıf ders kitapları, Sovyet sonrası Cumhuriyet dönemi ortaöğretim sınıf ders kitaplarının yanı sıra Yüksekokul ve Üniversitelerde okutulan kitapların da analizi yapılmaktadır. Sovyet döneminde öğretilen Tarih dersliklerinde hem Osmanlı hem de Türkiye algısına zaman zaman yeteri kadar yer verilmektedir. Nesnel tarzda anlatıma yer veren Sovyet derslikleri Türk Tarihinin birtakım kısımlarına daha çok yer vererek dikkatleri olana toplamaya çalışmıştır. Sovyet döneminde yazılan Tarih dersliklerinde Osmanlı hasta devlet olarak nitelendirilmeye çalışılsa da Azerbaycan bağımsızlığını kazandıktan hemen sonra ders kitaplarındaki değişimin ardından, Osmanlı'nın büyük bir devletçilik kültürüne sahip olduğu ve egemen tarih kuran kardeş halktan geldiği düşüncesi öğretilmeye yeltenilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tarih eğitimi, Türk Tarihi, Azerbaycan Tarihi, SSCB eğitimi.

^a Sakarya Üniversitesi, SBE, Tarih Programı
nezirli.zerife@gmail.com

The Perception of Turkish and Ottoman in the Azerbaijan History Textbooks of the Soviet Period and Post-Soviet Period

Abstract: In the study, History textbooks written in the Soviet period and then renewed after the collapse of the Soviet Union were examined and examined by comparative analysis method. We pay attention in classrooms studied the subject, history textbooks written in that period, Ottoman Turkey and is the location of the image. In this study, secondary school classroom textbooks in the Soviet period, secondary school classroom textbooks in the post-Soviet Republic period, as well as the books taught in colleges and universities are analyzed. During the Soviet era in the history taught in classrooms as well as Ottoman Turkey from time to time, it is given enough space perception. In addition to the information; visuals, maps and primary sources do not hesitate to use the education system of the period, the desired effect on the students to do more than necessary. Although it was tried to characterize the Ottoman state as a sick state in the history classrooms written in the Soviet period, after the change in the textbooks immediately after gaining the independence of Azerbaijan, it was attempted to teach that the Ottomans had a great statist culture and came from the brotherly people who established a sovereign history.

Keywords: History education, Turkish History, History of Azerbaijan, USSR education.

Giriş

Tarih öğretiminde askeri başarıların önemli yer aldığı su götürmez bir gerçektir. Bu gerçeklik Tarih eğitiminin ana temasını oluşturmakla birlikte Tarih biliminin tarafı olmasına da zemin hazırlayan ana faktor olarak bilinmektedir. Son dönemlerde tarih eğitiminin veya biliminin barışçıl yazılmasına harcanan çabalara rağmen ne yazık ki, tarih bilimi dost/düşman betimlemesinden kurtulamamıştır. Bu yolda hâlâ çabalar sürdürerek halklar ve milletler üzerine tartışmasız ve eleştirisiz yapılan öteki imaj algısını kırmak adına Türk tarihinin farklı dönemlerde ve yabancı devletlerin ders kitaplarında nasıl ve ne amaçlı anlatıldığını irdeleyerek bu sorunun çözümü hakkında fikir elde edilmiş olacaktır.

Çalışmanın amacı, tarih biliminde olmuş ve maalesef ki, hâlâ bulunmakta olan abartı, önyargı, yabancılaştırma, tartışmasız ötekileştirme gibi betimlemelerin olabildiğince oranını düşürmeye çalışmaktır. Bu nedenle günümüze kadar yapılan hatalı betimlemelerin eleştirilmesi ve gündeme taşınarak yeniden tartışılması, tarafsız tarih yazılımını gerçekleştirmek adına etkili olacağı düşünülmektedir. Bir çok araştırmada kalıp düşünceler ve yabancı düşmanlığı ile mücadele amaçlı birçok girişimlerde bulunulmuştur. Bu araştırmaların son kanaati yabancılaştırma olgusunun ilk evresinin ders kitaplarından başladığı ortaya çıkmıştır.(Bozkuş 2014: 4; Pingel 2010: 9) Bu nedenle algı operasyonunun dersliklerde daha bariz görüldüğü, böylece teftiş ve eleştiriye ders kitaplarından başlamamız gerektiği öngörülmektedir. Konuyla ilgili, Aktaş (2019), Kapak (2016), Maharramova ve Şimşek (2017), Turan (2017), Bozkuş (2014), Aizharkyn (2012), Shpakovskaya (1999), Volkov (1996) kapsamlı ve dolgun çalışma gerçekleştirmişlerdir. Çalışmanın, günümüze kadar yazılanların bire bir tekrarı niteliğinde olmaması açısından sadece Azerbaycan dilinde yazılan ders kitaplarının yanı sıra Azerbaycanlı öğrenciler için Rusça yazılan ders kitapları da incelenmiştir.

Döküman analizi kullanılarak yapılan çalışmada orta ve

yükseköğretim derslikleri ilk kaynak olarak ele alınmaktadır. Araştırma, literatür tarama yöntemiyle yapılan bir çalışmadır. Çalışmanın amacı, Sovyet döneminde basılan tarih ders kitaplarının Sovyet sonrası tarih ders kitaplarından bilimsel farklılığına dikkatleri çekmektir. Bunlara ilave olarak, ders kitaplarındaki Türk ve Osmanlı algısı incelenerek tarafsız tarih yazılımının problematiği ortaya konulmaktadır.

Araştırmanın nitelikli çalışma olması açısından Sovyetler kurulduğu dönemden itibaren basılan tarih ders kitapları, yani 4 sınıfta öğretilen Kısa Tarih Kursu, 7-8 sınıflarda öğretilen Azerbaycan Tarihi, 5-6-7-8-9-10 ve sonradan 11. sınıflarda öğretilen SSCB tarihini taşıyan ders kitapları okunarak tahlil edilmekte ve gerekli bilgiler araştırılmaktadır. Okullarda 5. sınıfta öğretilen "Vatan Tarihi" kısa tarih kursu, 6-7-8-9-10-11. sınıflar Azerbaycan Tarihi derslikleri, ardından 6. sınıf Eski Dünya Tarihi kitabı, 7-8` Orta Çağ Tarihi derslikleri ve 9-10 Yeni Çağ Tarihi, son olarak da 11. sınıf En Yeni Tarih derslikleri incelenmektedir.

Yükseköğrenim ders kitapları olarak ise Azerbaycan Tarihi (Z. Bünyadovun yazar olduğu), Azerbaycan Tarihi (Eliyarlının yazarı olduğu) ve Bilimler Akademi'sinin yazarlarının hazırladığı Azerbaycan Tarihi (yedi cildde) kitabı incelenmektedir. İlave olarak, konu ile ilgili farklı dönemlerde yazılmış metinler ve bilgiler taranılmıştır.

Araştırmanın yeterli bilimsel niteliğe sahip olmasını sağlamak amacıyla, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Ahundov adına Merkezi Milli Kütüphanesi'nde araştırmalar yapılmış, ders kitapları incelenmiştir. Bu literatür tabanına ek olarak Rusya Federasyonu'nun Moskova ve Petersburg'daki merkezi kütüphanelerinden yararlanılmış ve araştırmaya katkı sağlayacak materyaller taranılmıştır. Özellikle, Rusça yazılan kitap ve derslikler Rusya Sosyal Basın Milli Kütüphanesi'nden sağlanılmıştır.

Rusça ve farklı dillerde yazılan kitaplar bizzat çevirilip incelenmiştir. Konuyu daha detaylı ve doğru anlamak adına dönemin kayıtlarına ve ders programlarına bakılmıştır. Azerbay-

can dilinde olan ama kiril alfabesiyle yazılan kitaplar da Türkçeye çevrilmiştir.

Araştırmada, Sovyet döneminde basılan ilk Tarih dersliğinin incelenmesi ile yola koyularak hürriyetini kazanmış bir devletin kendi tarih yazımının nasıl değiştiği incelenecektir. Bununla birlikte, kısa da olsa Sovyet dönemi eğitim sistemi ve eğitim stratejisi incelenerek, dönemin eğitim politikasını anlamak adına SSCR'in öğretim sistemi eleştirel irdelenmeye tabi tutulmaktadır. Araştırmanın sınırı sadece tarih ders kitaplarını kapsamaktadır.

Sovyet Dönemi Dersliklerinin Analizi

Sovyet döneminde yayımlanan ders kitapları incelenildiğinde, tarih dersine büyük önem verildiğini ve kitapların büyük titizlikle hazırlandığı görülmektedir.

Sovyet döneminde tarih eğitimi, öğrencilere 4. sınıftan itibaren öğretilmeye başlanılmıştır. Kısaltılmış (sıkıştırılmış) tarih dersi niteliğinde olan bu kitapta Azerbaycan tarihinden, Türk milletinden ve Türkiye'den hiç bahsedilmemektedir. Yani öğrencilerin ilk tarih algısı kendi milletleri hakkında hiçbir bilgiye sahip olmadan gerçekleşmektedir. 1938'de Azerbaycan'da basılan bu tarih dersliği Prof. A.V. Şestakov tarafından yazılmıştır. Sonraki senelerde seri olarak bu kitabın birebir tekrarı basılmıştır. Kitap, "Bizim Vatanımız" isimli konu ile başlamaktadır. Burada vatandan kastettiği "Genel Vatan" olarak nitelenen SSCB toprakları yani, Rus coğrafyasının tarihi idi. Kitabın devamında, insanın oluşumu (Tabii ki, Darwinist yaklaşımla insanın maymun türünden gelmesi gibi konular ele alınmaktadır), ardından ise devletlerin ve milletlerin oluşumundan bahsedilmektedir.¹ Kitap tüm SSCB devletlerine oraya özgü dilde dağıtıldığı için genel olarak sadece Rus devletleri ve Slavlardan bahsedilmektedir. Kitabın sonraki bölümleri: Slavyanlar, Kiev Knezliği'nin Oluşumu, Knez Svyatoslav, Novgorod Toprakları,

¹ Вадим Волков. "Концепция Культурности, 1935–1938 Годы: Советская Цивилизация И Повседневность И Повседневность Сталинского Времени". Социологические Исследования. №1/2. 1996.s. 201

Suzdal Rus Devleti² olarak devam etmektedir.

1938'de B. A. Goloşekin, G. M. Linkon, A. İ. Popova, L. İ. Feldman tarafından yayınlanan Uroki Po İstorii Drevnego Mira Dla V-VI. Klasa, (Eski Dünya Tarihi Dersliği, V-VI sınıflar için) adlı kitapta Antik Yunan tarihine ait bilgiler yer almaktadır ancak Türk tarihine ait bilgilere çok az raslanmaktadır. Derslikte Türklerle ilgili vukuatlar daha çok Yunan ve Saka (İskit) mücadeleleri şeklinde ele alınmıştır. Bu mücadeleler ile ilgili olarak, o dönemde Karadeniz çevresinde bulunan Sakaların, ilkel toplum hayatı sürdürdükleri, Yunanlıların ise bu bölgelerde kolonilerinin bulunduğu, Yunanlılar ile Sakalar arasında doğal takasın yaygınlaştığı hakkında bilgiler verilmektedir. Bu ilişkiler sonucunda Yunan kültürünün, Sakaların kültür hayatını etkilediği ancak Sakaların da, kültürel olarak Yunan medeniyeti üzerinde iz bıraktığı vurgulanmıştır.³ Görüldüğü üzere, ilk sınıflarda okuyan öğrencilere SSCB'de bulunan milletlerin tarihi hakkında pek bilgi verilmemektedir. Kitabın devamında, kısaca Moğol istilası ve Timur Devleti hakkında bilgi verilmekte ama bu bilgiler ışığında da Rus Tarihi anlatılmaktadır. Ardından köylülerin durumu ağır vergiler ve sistemin yanlışlığı anlatıldıktan sonra I. Petro ve ondan sonraki Rus Tarihi öğretilmektedir. Derslikte, Fransız Devrimi bile Rus tarihi ile bağlantılı olarak anlatılmaktadır. Fransız Devrimini ele alan bölümün ismi "Fransa Burjuva Devrimi ve II. Ekatirina ile I. Pavel'in Bu Devrime Karşı Çıkması"⁴ olarak geçmektedir. Kitabın büyük bir bölümü, neredeyse yarısı Bolşevik devrimi ve Sosyalist sisteminin kurulmasını anlatmaktadır. Yani 264 sayfalık kitabın, 174. sayfasından itibaren Bolşevik Devrimi ve ondan sonraki konuları ele almaktadır.

5. sınıflara tarih dersi niteliğinde "SSCB Tarihi" verilmeye başlanılmıştır. Öğrencilere bu sınıftan itibaren tarihi konular ve

² Vasili Şestakov. 4. Sınıf. SSRİ Tarihi. Bakü: Azərneşr. 1938.s.267

³ Mehmet Alı Kapak. "Sovyetler Birliği Dönemi Ders Kitaplarında Eskiçağ Tarihi ve Eski Türk Tarihi'nin Öğretimi". Ankara, USAD.Güz:sayı 5. 2016.s.59

⁴ Vasili Şestakov. A.g.e..s.267

kavramlar daha detaylı ve incelenmiş şekilde öğretilmekteydi. Bu dönemde öğrencilere insanın oluşumu ve ilkel tarihi topluluklar öğretilmekte, ardından ilk şehir devletler ve devletleri hakkında bilgi verilmektedir. Genelde Sümer ve Mısır'ın eski tarihi ile birlikte, Yunan tarihi ve Roma'nın kuruluşu dersleri verilmiş ancak ne Türkler, ne de Azerbaycan tarihi ile alakalı bilgilere yer verilmemiştir.⁵

Öğrencilere 6. sınıfta "Orta Çağ Tarihi" dersi babında 6-7. sınıflar için yazılan ders kitaplarının içeriği yine Rus tarihi odaklıydı. R. Vipper'in yazarı olduğu "Orta Çağ Tarihi" ders kitabında "Anadolu'daki Türk İşgali" bölümünde; yaklaşık 1000. senede Hunların, Güney Sibiry ve Kuzey Türkistan'dan çekilmesinden altı yüzyıl sonra bu geniş ovalarda nüfus azalması yaşandığından⁶ bahsedilmektedir. Devamında, "Türkler batıya doğru ilerledi"⁷ şeklinde Türkler hakkında bilgi verilmektedir. Derslikte, Hunların Roma İmparatorluğu'nun zenginlikleri, Türklerin ise Arap Hilafetinin gelişmekte olan şehirleri ile ilgilendiği⁸ yazılmaktadır. Yazının devamında Selçuklu "işgalleri" ve sultanları ile ilgili şöyle bilgi verilmektedir: "Türklerin gelişi ülkenin zengin kültürünün çöküşüne yol açtı. Tarım toprakları harap edilerek göçebelerin hayvan sürüleri için kullanıldı. Büyük katedrallerin kenti İznik'i ele geçirdikten sonra onlar hevesle gözlerini Konstantinopolis Boğazı'nın diğer tarafına diktiler. Arap yetkilerinden yönetme, vergi toplama ve denetleme tecrübesi kazanan Türk sultanları, fetihler ve savaşlarla yaşıyorlardı."⁹ Bu yazıdan anlaşılmaktadır ki, Sovyet dönemi tarih ders kitaplarında Türkler ve Osmanlı Devleti göçebe sisteme sahip, devletçilik sistemi olmayan topluluk gibi öğretilmektedir. Bununla birlikte, işgal, istila, genişleme, yayılma gibi tarihi kavramların tarih dersi eğitiminde perspektif oluşturu-

⁵ Feodor Petroviç Korovkin. *SSRİ Tarixi*. Bakı. Maarif. 1984.s.5-6

⁶ Роберт Вишпер. *Древняя Европа и Восток*. Петроград: Гос. изд-во. 1923.s.152

⁷ A.g.e.158

⁸ A.g.e. s.160

⁹ Nigar Maharramova., Ahmet Şimşek "Sovyetler Birliği Döneminde Rusya'da Okutulan Tarih Ders Kitaplarında Türk İmajı." *CTAD*. Ankara, Sayı 26 Güz, 2017. s.180

ran araçlar olduğu bilinerek meseleye yaklaşılsa, bu yazıda ifade edilen Selçuklu yayılışının tanımlanma ifadesinin “işgal” olması Sovyet eğitim sisteminin Türklere karşıtlık üzerine odaklandığını göstermektedir.¹⁰

E. M. Golin, V.L. Kuzmenko ve M.Y. Lyuberg'in ortak yazdığı “Orta Çağ Tarihi” (1963) kitabında Osmanlı Devletine yer verilmektedir. Kitapta Osmanlı'nın Balkanlara kadar ilerlemesi şu şekilde yansıtılmaktadır: Türk fethi, Güneydoğu Avrupa halklarının özgürlük mücadelesi ve Balkan Yarımadası'nın Türkler tarafından işgali döneminde (XIII-XIV. Yüzyılda) Balkan Yarımadası'nda Sırbistan ve Bulgaristan vardı. Devletler feodal ayrışma halindedir. Bu düşünüş durumundan Asya'dan gelen “işgalciler” -Türkler- yararlandı. XIV. Yüzyılda Türkler Boğazlar'dan geçerek Balkan Yarımadası'na saldırdılar. Onlara karşı gelen Bulgar ve Sırlar kahramanca mücadele verdiler. XV. Yüzyılda Bulgaristan yabancı yönetimin egemenliğine geçti.¹¹ Paragrafın devamında 2 numaralı görseli kullanan yazar Türk sultanının çadırına sızarak kendini “kahramanca”¹² vatanı için feda eden Milosh Obilich'in yaptığı işin “önemini” vurgulamaktadır.¹³ Benzer tutum dersliğin başka görsellerinde ve haritalarda da farkedilmektedir.

Aynı kitapta İstanbul'un Fethi konusu da yer almaktadır. İstanbul'un Fethi Hristiyan dünyasında olduğu gibi Sovyet tarih ders kitaplarında da anlatım açısından en sıkıntılı konulardan biridir. Robert Vipper'in yazarı olduğu Orta Çağ Tarih Ders Kitabı'nda İstanbul'un Fethi konusu şu şekilde anlatılmıştır. Kitapta aşağıdaki satırlara yer verilmiştir: “Son imparator Constantine XI. Paleologos (1449'dan itibaren) ve rakibi II. Muhammed hem yetenek hem enerji bakımından eşit insanlardı fakat eşit durumda değillerdi: Bizans, Türkler karşı-

¹⁰ A.g.e. s.188

¹¹ ЭМИЛ ГОЛИН. *История Средних Веков: учеб. пособие для 6-го класса вечерней школы*. Москва: Учпедгиз. 1963.s.152

¹² Nigar Maharramova., Ahmet Şimşek. A.g.m. s.189

¹³ ЭМИЛ ГОЛИН. A.g.e.s.152

sında savunma açısından oldukça zayıftı. Muhammed'in Konsantinopolis'i kuşatmak için getirdiği 165 bin askere karşı İmparator sadece 5000 savunmacı toplayabilmişti. Muhammed, Macar Orban'ı kendi tarafına çekmişti. Alman imparatoru Frederich yardım yerine Sultan'a bağışlanma için bir mektup göndermişti."¹⁴ Dersliğin bu paragrafında, Fatih Sultan Mehmet'e "Muhammed" denilmesinin sebebi Türklerin dini kimliklerine vurgu yapmayı amaçlamaktadır, yazar Fatih'in başarısını bir çok dış sebebe bağlamaya çalışmaktadır ki, bu da gözden kaçmayan bir husustur. Bununla birlikte, Robert Vipper'in kitabında Fatih Sultan Mehmet'e sempati ile yaklaşmıştır. Derslikte, yeni imparatorlukta Türklerin askeri sınıf olduğu, ticaretin ve sanayinin Hristiyanlara bırakıldığı, Küçük Asya'dan Yunan tacirlerinin Trabzon'a geldiği¹⁵ hakkında bilgi veren R.Vipper, II. Mehmet'in zeki birisi olduğunu vurgulayarak Latin ve Yunanlar arasındaki derebeylik çekişmelerini ustaca kullandığını da ima etmektedir.

7. sınıfta öğrencilere Orta Çağ Tarihi ile birlikte Azerbaycan Tarihi dersleri de verilmeye başlanılmıştır. Azerbaycan Tarihi dersliği 1938'de Ş.C. Memmedbeyli ve İ.B. Strigunov tarafından yazılarak 7-8 sınıflar için hazırlanmıştır. Öğrenciler, ilk kez bu kitap yoluyla Azerbaycan'ın Tarihi ile tanışmış oluyorlardı. Kitap ilkel çağları anlatmakla başlamaktadır. Ardından Azerbaycan'ın ilk şehir ve devletlerini anlatan Orta Çağ'a giriş dönemi anlatılmaktadır.¹⁶ Ardından dikkatimizi çeken bir başka nokta, kitabın VIII. Bölümünde "Azerbaycan İran ve Türkiye Feodallerinin Esareti", altında "İstilaya Karşı Halkın Dayanışması" adlı iki alt bölümdür. Öyle ki, alt bölümün içeriğine baktığımızda görülüyor ki, Osmanlı-Safevî karşıdurması yüzeysel ve taraflı verilmektedir. Kitapta, Türk (Osmanlı) feodallerinin yönetim şeklinin Azerbaycan halkına zarar verdiği, istilacıların (Türklerin) talep ettiği tazminatın verilmesi halkın

¹⁴ Роберт Виппер. *Учебник Истории*. Рига: Акционер. 1925.с.163

¹⁵ Nigar Maharramova, Ahmet Şimşek, A.g.m. s.189

¹⁶ Feodor Strigunov. *7-8 sinif. Azerbaycan Tarixi*. Bakü: Azərneşr.1938.s.5-12

üzerine kaldığı iddia edilmektedir. Devamında, Bakü, Şamahı ve Derbend'de Türk (Osmanlı) subaylarına fazladan toprak verilmesi ve vergilerin bir hayli artması¹⁷ ile ilgili atıfsız bilgiler sunulmaktadır. Ardından "Türklerin (Osmanlı birliklerinin) Azerbaycan'dan kovulmasında" Celaliler Harekatının rolü¹⁸ vurgulanmakta ve bu konunun üzerinde fazladan durulmaktadır. "Kovulma" kelimesini betimlerken yine de olumsuz vurgulama yapılmakta düşman/dost olgusu açıkça belirtilmektedir. Osmanlı-Safevî karşıdurmasından bahsederken Safevîleri bir Fars menşeilî halk olarak gören kitap dönemin araştırmalarını dersliklerde yeteri kadar yansıtmamaktadır. Buna ilaveten akademik araştırma ve bilime yeni katılan tanımlar dersliklere çok geç yansımaktaydı. Bunun en büyük sebebi, dersliklerin bir kaç senede bir yenilenmesiydi.

7. sınıfta öğretilen "SSRİ Tarihi" dersi 1983`de M.V. Neçkina ve P.S. Leybengrub tarafından yazılmış ve genel SSCB devletlerinin tarihini anlatmayı hedeflemektedir. Ama bu kitapta Rusya'nın en eski yaşamından, eski devletlerinden bahsedilmektedir. Kitap en eski tarihten başlayarak XVIII. yüzyıla kadar olan Rus tarihini kapsamaktadır. Kitapta, Osmanlı Rusya savaşları yer almış ve Türkler vahşi, barbar olarak nitelendirilmiştir.¹⁹ Misal olarak; Karadeniz sahillerine ve Ukrayna topraklarına Kırım Hanlığı ve Osmanlı sultanlarının büyük dağıtıcı baskınları oluyordu. 1768-1774'de Osmanlı-Rus savaşında Türk hükümeti döneminde tehdit karşısında kalan ve sıkıntılar yaşayan yerli Moldova halkı Rusları büyük sevinçle karşıladı. Moldova gönüllü grupları Rus ordusuna katıldı ve yıllardan beri işkence yapan zulümkarlara karşı savaşa başladılar²⁰ gibi cümleler bulunmaktadır. Bu kitapta "Türk tehdidi" ifadesi nesnel anlatım şeklinde olgu olarak sunulmaktadır. Kitapta bu gibi ifadelere oldukça fazla yer verilmekte ve düşman tanımlama biçimini açık şekilde okunabilir kılınmaktadır.

¹⁷ A.g.e.s.73

¹⁸ A.g.e.s.73

¹⁹ Pavel Leybengrub. 7. Sınıf. SSRİ Tarihi. Bakü: Bilik1938.s.222

²⁰ A.g.e..251

Sovyet döneminde eğitim hayatının 8. yılında öğrencilere Azerbaycan Tarihi ile birlikte “SSCB Tarihi” dersi de veriliyordu. Bir nevi Sovyet devletleri tarihini genel olarak yansıtan bu kitapta, Türk tarihi çok az yer almaktadır. İ.A.Fedosov’un yazarı olduğu kitap 1938’de Bakü’de basılmıştır. Kitabın geneli Rusya İmparatorluğu’nun tarihini ve kısmen de Dünya tarihinden en önemli kesitleri anlatmaktadır. Osmanlı ile ilgili anlatılan bölüm ise “Kırım Savaşı” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde “Doğu Sorunu” da konuşulmakta ve sorunun asıl maksadının, Türklerin esareti altında olan milletlerin bağımsızlığı uğruna mücadelesi ve Avrupa devletlerinin Yakın Doğu ve Balkanlar uğruna rekabetinden kaynaklandığı²¹ iddia edilmektedir. Bu mücadelenin sonucunda Rusların galip geldiği ve Balkan devletlerinin bağımsızlıklarını kazandığı ve bu durumun halkın kendi isteği ile olduğu ifade edilmektedir. Kitapta, Rus-Türk (Osmanlı) savaşları incelenmiş sonuç olarak, hem Çar Rusya’sı hem de Osmanlı eleştirilmiştir. Onların emperyalist ve işgalci olarak nitelendirilmesi tüm ders kitaplarında fazlaca rastlanan bir durumdur. Ardından 1877-1878’de patlak veren Rusya-Türkiye savaşları kitapta yer almaktadır. Her iki hükümetin emperyalist planlar uğruna Balkan ve Kafkasya halklarına işkence ettiği iddia edilmektedir.²² Ama ardından alışılmış olarak, Rus halkı kurtarıcı olarak verilmekte ve konu bitirilmektedir. Bu derslikte yazılana göre; Rusya-Türkiye savaşlarının Balkan devletleri için çok büyük önemi vardı. Bu savaşın sonucu olarak Sırbistan, Karadağ ve Romanya tam bağımsızlık kazandı. Rus ordusu Bulgarları yüzyıllardır devam eden Türk esaretinden kurtardı. Bulgarlar bağımsız olarak kendi devletlerini kurdular. Bulgar halkı haklı olarak Rus ordusunu kendilerinin kurtarıcısı olarak bildi. Slav kardeşlerini kurtarmak uğruna ölen Rus askerlerine savaş alanlarında anıt yerleri yapıldı, şarkı ve hikayeler yazıldı.²³ Kitap, “Türk esareti” ifadesini kullanarak yorumsuz yargı yürüttüğünü açıktan belli etmektedir. Bu

²¹ İvan Fedosov. *8-9 sınıf. SSRİ Tarihi*. Bakü: Bilik 1938.s.87

²² A.g.e.s.155

²³ A.g.e.s.161

ifadelerle derslikte, Balkan toplumunun Osmanlı'ya karşı tepkili olduğu imajı çizilmektedir.

Sovyetler Birliği, tarih ders kitaplarında Türkiye Cumhuriyeti'nin - yeni Türk Devleti'nin kurulması da Türk tarihi ile ilgili konuların arasındadır. Fedosov'un 9. Sınıf SSCB Tarihi Ders Kitabı'nda Çarlık Rusya'nın doğu politikası eleştirilmekte, bu eleştiri Stalin'in: "İran, Türkiye ve Çin'de çarlık hükümeti Batı emperyalizminin müttefikliği ve bekçi köpekliği rolünü oynamaktaydı"²⁴ cümlesi ile desteklenmektedir. Bu eleştiri, SSCB'nin kurulduğu dönemlerde Bolşeviklerin, Rus İmparatorluğu'nun Osmanlı ile yaptığı savaşlara, İran'da ve Çin'de yürüttüğü sömürge politikasına bakış açısını aksettirmektedir. Aynı kitapta, devletin dış politikası ile ilgili şu satırlara yer verilmektedir: "Sovyet iktidarının ulusal politikası muazzam uluslararası öneme sahipti. Özellikle Doğu halkları üzerinde oldukça etkiliydi. Sovyet hükümeti Çar ile Türkiye ve İran arasında tüm eşitsiz antlaşmaları ortadan kaldırılacağını açıkladı ve savaş sırasında işgal ettiği bölgelerden asker çekmeye başlayacağını bildirdi. Küçük ulusların bağımsızlığı için Sovyet Devleti'nin mücadelesi en geri ve ezilen halkların güvenini kazanmasını sağlamıştı."²⁵ Bununla bağlantılı olarak, V. K. Furayev, Yeni Tarih (1983) kitabında "Türk Milli Özgürlük Harekâtı" adını verdiği Türk Millî Mücadelesi ile ilgili öğrencilere şu bilgileri sunmaktadır. Türkiye'de Milli Özgürlük Harekâtı başarıyla bitmiştir. 1920-1922'de işçiler, köylüler ve yerli burjuva İttifak Devletleri'nin Türkiye'yi bölme çabalarına karşı kahramanca savaştılar. Türk halkı Sovyet Rusya'nın maddi ve manevi yardımı sayesinde İngiliz-Yunan birliklerini kovdu ve sultan yönetimine son verdi. Türkiye artık bir burjuva devleti oldu.²⁶ Bu yazının alt metninde, gelecekte Türkiye de bir sosyalist devlet olacaktır, fikri yatmaktadır.

²⁴ A.g.e.s.165

²⁵ Nigar Maharramova. Ahmet Şimşek. A.g.m. s.190

²⁶ Викто, Фураев. *Новейшая История Зарубежных Стран*. Москва: Просвещение: 1989.s.203

Azerbaycan Tarih Dersliklerinin Analizi

Azerbaycan bağımsızlığını kazandıktan sonra okul ve lise ders kitapları yeniden yazılmaya başlandı. Bu derslikler, nispeten objektif ve tüm halkların ve milletin iz bırakan tarihi olaylarını öğretmeye çalışmaktadır.

Egemenliğini kazanan Azerbaycan'ın bu topraklarla ilgili gerçek tarihi kanıtlara ulaşması daha kolay olmuştur. Bununla birlikte, Türkiye tarihine ait bilgiler Türkçe yazılan kaynaklardan elde edilmeye çalışılmış, yozlaşmış ve üçüncül kaynaklardan uzak durulmuştur. Tarafli ve ideolojiyi yansıtan ifadeler kitaplardan çıkarılmıştır. SSCB'nin dağılmasının ardından bağımsızlığını yeni kazanan diğer devletlerdeki gibi Azerbaycan'da da Tarih kitapları ve özellikle derslikleri sil baştan yenilenmiştir.

Azerbaycan bağımsızlığına kavuştuktan sonra yazılan ders kitaplarına baktığımızda büyük değişim fark edilmektedir. Kısaltılmış kurs olarak 5. sınıfta öğretilen "Vatan Tarihi" kitabında²⁷ sadece Azerbaycan tarihinden bahsedilmekte ve bu ulusun geçmişi öğretilmektedir. Ardından diğer sınıfların dersliklerinde de büyük oranda Azerbaycan halkının geçmişi ve tarihi yansıtılmaktadır. Kitapta, Azerbaycanlıların diğer Türk milletlerine bağlı olduğu defalarca vurgulanmış ve bu topraklarda yaşamış ilk devletlerin bu dile yakın konuştuğu iddia edilmektedir.(Mada, İskitler, Turrukiler vd.)²⁸ Ders kitaplarında Azerbaycanlı olmanın "bir üst kimlik" olarak görüldüğü ve Türk kimliğinin bu kimliğin en önemli bileşeni olduğu, yer yer "Türk", "Azerbaycan Türkü", "Oğuz Türkü" ifadeleri" ile görülmektedir.²⁹

6. sınıf ve sonrasında öğretilen dersliklerde Azerbaycan Türk ulusu olarak nitelenmektedir. Misal olarak, "Azerbaycan

²⁷ Eskiden 4. Sınıfta verilen ders artık 6. sınıfta öğretilmeye başlamıştır.

²⁸ Yagub Mahmudlu. Rahim Xelilov. 5. Sınıf. *Veten Tarihi*. Bakı: Maarif. 2003.s.23

²⁹ Refik Turan, *Azerbaycanda Okutulan Ata Yurdu Ders Kitabında Azerbaycan Ulusal Kimliğinin Temsili*. SUTAD, Güz, 2017(42).s.597

topraklarında yaşayan Lullubi, Su(Subar, Sabir), Turruki ve Kutiler Türkçe konuşuyorlardı”³⁰ gibi ifadelerle bolca rastlanmaktadır. Bu derslikte Azerbaycanlı olmak Türklükle eşdeğer kabul edilmekte ve bu topraklarda mevcut olan hakların bağı kanıtlanmaktadır.

Öğrenciler 6. Sınıfta Azerbaycan tarihi ile birlikte “Eski Çağ Tarihi” (Kadim Dünya Tarihi) dersini de almaktalar. Bu derslikte Eski Türkler adlı bölüm mevcuttur ve bu bölümde Ak Hunlardan, Batı Hunlarından, Göktürklerden vd. bahsedilmektedir. Doğu Anadolu ve İdil Nehri’ne kadar olan topraklar eski Türklere ait edilmektedir.³¹ Artık derslikler, Rusya Devleti veya coğrafyası odaklı değil Türk ulusu odaklı olmaya başladığı gözlemlenmektedir.

7. Sınıf Azerbaycan Tarihi kitabında Türk dilini konuşan halkların kaynaşması sonucu tek halkın Azerbaycan’ın oluşmasına sebep olduğu vurgulanmaktadır. Kitapta Albaniya isimli ilk Azerbaycan devletinin Türk milletine mensup olduğu ve Hazarlar ile savaşın iki kardeş halkın savaşı olduğu ifade edilmektedir.³² Kitapta İslam dininin oluşumu ve yayılması hakkında da bilgi verilmektedir. Ama bu sefer Arap istilası şeklinde değil de, İslam’ın yayılışı olarak nitelenmektedir.³³ Azerbaycan tarih ders kitaplarına göre, Abbasilerin Emevilerle ırkçılık konusunda farkları olmamıştır. Azerbaycan ders kitaplarında İslam imgesi pozitif, Arap imgesi ise negatif olarak anlatılmaktadır.³⁴ Bu durum mezhep farklılığı ile izah edilmektedir.

7. sınıfta öğrencilere Azerbaycan Tarihi ile birlikte Dünya Tarihi dersleri de verilmekte ve burada Kavimler Göçü’nden (Büyük Göç) oldukça geniş bahsedilmektedir. Kitapta, Kavimler Göçü’nün Azerbaycan topraklarında yerleşen halkı etkilediği ve Türklerin şekillenmesinde kültürel önemli olduğu yazıl-

³⁰ Eli Huseynov. 6. Sınıf. *Azerbaycan Tarihi*. Bakü: Şerq Gerb. 2003 .s.113

³¹ Veli Eliyev. 6. Sınıf. *Qedim Dünya Tarixi*. Bakü:2003. Çaşioğlu.s.57

³² Yagub Mahmudlu. 7. sınıf. *Azerbaycan Tarihi*. Bakü: Çaşioğlu. 2003.s.41

³³ A.g.e.s32

³⁴ Özgür Aktaş. *Azerbaycan Tarihi Ders Kitaplarının Değerlendirilmesi*. İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.Sayı 19. Temmuz 2019.s.203

maktadır. Kitapta Eski Türk Devletlerinden (Göktürkler, Oğuzlar, Uygurlar, Hunlar vd.) oldukça geniş bahsedilmektedir. (Tahminen 50 sayfa). Bununla birlikte, Avarlar, Bulgarlar ve Hazarlardan da bahseden kitap onları Türk ulus tarihinin bir kısmı olarak nitelendirmektedir.³⁵ derslikte, Kültigin Yazıtları, Timurlu Devleti, Moğollar ve diğer devletler hakkında da geniş bilgiye rastlanmaktadır. Derslik, Selçuklu tarihine de Azerbaycan Devleti niteliğinde değinmektedir. Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ve yayılma politikası kitapta yeteri kadar geniş şekilde yer almaktadır. Derslikte, Osmanlı Devleti sultanları, Balkanların Fethi, İstanbul'un fethi vb. olaylar kapsamlı şekilde yer almaktadır.³⁶

8. sınıf Azerbaycan Tarihi dersliğinde Osmanlı-Safevî savaşlarından bahsedilmekte ve bu savaş kardeş kavgası olarak nitelendirilmektedir. Bununla birlikte derslikte, "Osmanlı yönetimi altına geçen Azerbaycan topraklarında hiçbir idari değişim yaşanmamıştır"³⁷ gibi ifadeler yer almıştır. Nadir Şah'ın yönetimi ve Osmanlı İnan çatışması da Türk halklarının çatışması adıyla verilmiştir.³⁸ Derslikte, Çarlık ordularının Azerbaycan'ı işgali ve bu topraklarda egemenlik kurması ile ilgili detaylı bilgi sunulmakta, "Azerbaycan'ın Çarlık Rusya Tarafından İşgali" gibi başlıklar yer almaktadır.³⁹ Bu derslikte dost/düşman ögesinin Osmanlı'dan Ruslara değişim gösterdiği gözlemlenmektedir. Ders kitabına göre, Ruslar "IX. yüzyıldan itibaren Azerbaycan topraklarına saldırmışlardı. Sovyet Rusya, 1920 yılından 1991 yılına kadar Azerbaycan'ı sömürmüştü."⁴⁰

8. sınıf "Orta Çağ Tarihi" kitabında Safevî-Osmanlı savaşlarının jeopolitik çatışma olduğu anlatılmaktadır.⁴¹ Derslikte I. Selim ve Kanuni Sultan Süleyman hakkında geniş bilgi veril-

³⁵ A.g.e.s.68-76

³⁶ A.g.e..102-124

³⁷ Yagub Mahmudlu. *8.sınıf. Azerbaycan Tarihi*. Bakü: Maarif. 2005.s.60-64

³⁸ A.g.e.s.82

³⁹ A.g.e.s.105-129

⁴⁰ Aktaş, a.g.m.,s.208

⁴¹ Yagub Mahmudlu. *8.Sınıf.Orta Esrler Tarihi*. Bakı: Aspoliqraf. 2007.s.115-117

mekte bu dönem Osmanlı yönetim ve yayımlıcaılığı geniş anlatılmaktadır. Okul kitaplarında eleştirilecek bir nokta Osmanlı-Safevî savaşlarına bazen Şii-Sünni çatışması süsü vermesidir. Oysaki, Azerbaycan Tarih Enstütüsü'nün kararı⁴² ile artık bu çatışma daha niteliksel değerlenmiştir. Karar metninde bununla ilgili şöyle yazmaktadır: "8. Sınıflar için yazılmış Orta Çağ Tarihi Ders Kitabı'nda, Türk-İslam Dünyası karşısında olduğa sert ithihamlar göze çarpmaktadır. Safevî-Osmanlı savaşlarına Şii-Sünni çatışması adı konulsa da, aslında bu savaşların jeopolitik ilgi alanları üzerine yapılan çatışma olduğu su götürmez bir gerçektir. Eğer I. Şah İsmail Şiiliği devlet mezhebi yapmasaydı bile, Osmanlı ile diplomatik konuşmaların bir sonuç vermemesi halinde bu savaş yine de gerçektelecekti. Bu bilgiyi dikkate alarak derslikteki bahsedilen kısımların yeniden işlenmesi talep edilmektedir."⁴³ Bu ara sıra raslanan tartışmalı ifadeler ve yaklaşımların zamanla dersliklerde düzeltilmesi ve yeni bilgilerle donatılması takdir edilecek bir durumdur.

Bir başka derslikte, yani, 10.sınıf "Yeni Tarih" kitabında Osmanlı büyük bir İmparatorluk olarak nitelendirilmektedir. Diğer büyük devletler gibi Osmanlı'ya ve başka Türk devletlerine kitapta yer verilmekte, birçok tarihi önemli olaylara özet haliyle olsa bile değinilmektedir. Bu kitaplarda Balkan devletlerinin Osmanlı'ya karşı çıkması Rusya'nın yönlendirmesi sonucu olduğu belirtilmektedir; "Rusya'nın politik manevraları sonucunda savaşa atılan Balkan Devletleri, Osmanlı ile hemen savaşa atıldılar."⁴⁴ Kitapta, Ermeni sorununa da yer verilmiş ve aslında bunun Türklere atılan bir iftira olduğu ve bugüne kadar yazılanların tam aksine olarak Ermenilerin Türklere karşı soykırım politikası uyguladığı şu şekilde ifade edilmiştir: "Ermeniler, Ruslarla müttefik olarak yerli sakinlere işkence ve taciz

⁴² 2012 Aralık'ta bir kaç hafta süren bu toplantıda Tarih dersliklerinde yol verilmiş yanlış ifadeler ve Sovyet döneminden kalma sahte bilgi kalıntılarının dersliklerden çıkarılması üzerine yapılan konuşmalarda kitapların yeniden düzenlenmesi üzerine bir çok değerli kararlar alınmiştır.

⁴³ Yagub Mahmudlu, Gocayev E., Halilov. R. *TQDK'nun "Orta Esrler Tarihi" dersliyi üzerinde Yekun Rey.* Bakı: Aspoligraf. 2012.s.12

⁴⁴ Veli Eliyev. A.g.e.s.298

etmeye başladılar. Ermeni katilleri hiç kimseye acımadan öldürüyor, yaşlıları, kadınları, çocukları vahşice katlediyorlardı. Bu nedenden dolayı Türkiye hükümeti 100 bini aşkın Ermeni'yi, Suriye ve Livan'a göçürmek zorunda kaldı."⁴⁵

11. sınıflarda öğretilen "Azerbaycan Tarihi" dersliği Osmanlı ve Azerbaycan ilişkilerinin devamında mevcut olan Türkiye-Azerbaycan ilişkilerini yüksek düzeyde değerlendirmektedir. Öyle ki, kitapta yer alan şu cümle karşılıklı dayanışma ve mücadelenin ne kadar değerli olduğunu sunmaktadır. "Azerbaycan ve Osmanlı hükümetlerinin sıkıştırması sonucu Sovyet Rusya, Bakü'den çıkmak zorunda kaldı. 15 Eylül'de Bakü'nün kurtuluşu için Azerbaycan-Osmanlı birlik askeri kuvvetlerinin fethi başarıyla sonuçlandı. Karşı güçler mağlup edildikten sonra geri çekildi ve 17 Eylül'de Osmanlı-Azerbaycan birlikleri Bakü'ye dahil oldu. Onlar yerli halk tarafından kurtarıcı gibi karşılandı."⁴⁶

11. sınıflarda öğretilen "En Yeni Tarih" dersinde artık Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve Türkiye'nin son dönemlere kadar tarihi gidişatı öğretilmektedir. Kitapta, Kurtuluş Savaşı çok güzel şekilde halkın mücadelesi olarak tasvir edilmektedir. Mustafa Kemal Atatürk'ün islahatları ve hükümetin ilk kararları detaylı anlatımla derslikte yer almaktadır. Kitapta, kurtuluş hareketinin galibiyetinden bahsederken şu cümlelere yer verilmektedir: "Türkiye, Türk milleti tarihten gelen devletçilik kurallarına sadık kaldığını, devletini koruma yetisine sahip olduğunu tüm dünyaya ispat etmiş oldu."⁴⁷ Kitapta, Türkiye'nin II. Dünya Savaşı dönemindeki durumu tasvir edilmektedir. Bu dönemde Türk diplomasisinin çok başarılı bir yol izlediği yanıtılmaktadır: "Savaş yıllarında Türkiye diplomasisinin en büyük başarısı, tarafsız politika yürütmesi idi. Bunun sonucu olarak, Türkiye'nin toprakları askeri operasyonlardan uzak kaldı ve Türkiye hiç bir zarar görmeden varlığını korumayı başardı.

⁴⁵ A.g.e.s.369

⁴⁶ Eli İsmayilov. 11. sınıf Azerbaycan Tarixi. Bakı: Öyretmen. 1995.s.188

⁴⁷ İshag Memmedov. 11. Sınıf. En Yeni Tarix. Bakü: Bilik. 2003.s.85

Bununla, hem toprakların birliği sağlandı, hem de Türk halkına zarar gelmedi.”⁴⁸ Deslikte, Türkiye’nin son dönemleri yansıtılmış, en mühim olaylara değinilmiştir. Derslikte şöyle yazmaktadır: “90’larda Türkiye; Kafkaslar, Orta Asya ve Rusya Federasyonu’nun Türk devletleri ile politik, ekonomik ve kültürel iletişim kurmaya çalışmıştır.”⁴⁹ Kitapta, Türkiye’nin Yeni Çağ dönemi detaylı yansıtılarak, birçok politik konuya kısaca yüzeysel olarak değinilmiştir.

Azerbaycan bağımsızlığını kazandıktan sonra dersliklerde yapılan değışiklikler incelendiğinde, Türkiye Cumhuriyeti ve Osmanlı Devleti hakkında bilgilerin Türk kaynaklı belgelerden alındığını gözlemlenmektedir. Bu nedenle bilgiler daha tarafsız betimlenmekte ve tarih yazılımı gerçeği yansıtmaya açısından nispeten objektif bulunmaktadır. SSCB döneminde yazılan dersliklerde Osmanlı ve Türkiye sadece alt başlık veya kısa tanım olarak betimlenmekteydi. Egemenliğini elde eden Azerbaycan Devleti, Osmanlı/Türkiye konusunu vatanın kendi tarihi kadar öğretmekte ve birbirine bağlı tarihin yaşandığını bildirilmektedir. Okul müfredatları ve çalışma kitapları tamamen bu felsefeye uyarlanmış şekilde yazılmaktadır.

Tartışma ve Sonuç

Çalışmada iki ana başlık adı altında Azerbaycan Tarih ders kitapları incelenmektedir. İlk bölümde, Sovyet döneminde basılan derslikler irdelenmiş, ikinci bölümde ise, Azerbaycan bağımsızlığını kazandıktan sonraki dönemde basılan derslikler taranmaktadır. Çalışmayı özgün kılan olgu, her iki dönemde kitaplarda yapılan değışim ve yansımaların karşılaştırmalı analiz yöntemi ile incelenmesidir.

Sovyet Rusya kurulduktan sonra ilk başlarda Tarih öğretime karşı gelinmiş ve bunun sadece emperyalist karakter taşıyan bir yaklaşım olduğu iddia edilmiştir. Hatta tarih dersinin saçmalıklarla ve yüksek kesimi övmekle yetindiği ifade edil-

⁴⁸ A.g.e.s.123

⁴⁹ A.g.e.s.187

miştir. Bu nedenden dolayı, 1930'lara kadar okul ve eğitim merkezlerinde tarih dersleri verilmemekte idi. Ama bir müddet sonra tarih biliminin propaganda aleti olmaya müsait olduğunu anladıklarında tarih bilimine özenle yaklaşılmaya başlanmıştır.⁵⁰ Tarih dersliklerinin Azerbaycanda 1938'den sonra basıldığını ve tüm sınıflarda ağırlıklı olarak bu derse özen gösterildiği görülmektedir. Bu derslikler, genel olarak, Rusların tarihini anlatmakla kalmayıp tüm Sovyet birliğine ait edilen devletlerin tarihini onunla bağdaştırmıştı. Aslında okullarda SSCB'nin tarihi değil, Rus tarihi öğretilmişti anlaşılmaktadır.

Azerbaycan bağımsızlığını kazandıktan sonra basılan ders kitaplarında ise büyük değişimler gözlemlenmiştir. Öyle ki, artık ders kitaplarında milliyetçi ve sosyalist bakış açısı birbirini tamamlamakta, olgular Azerbaycan halkı merkezli anlatılmaktadır. Artık Rusya ve Rus tarihi ile araya mesafe konulmakta, Azerbaycan tarihi Türk tarihi ekseninde anlatılmaktadır.

Ders kitaplarının toplumun değer yargılarını yönlendirmek, ön yargılarını pekiştirmek, stereotipler oluşturmak, kalıp yargıları ve bakışları yeni nesillere aktarmak dışında yazılmasının gereği net bir şekilde açıktır. Bu bağlamda günümüzün Rus ders kitaplarının Sovyetler Birliği dönemindeki yukarıda ortaya konmuş olan olumsuzluklardan kurtulup yeniden yapılandırılması, hümanist dünyanın değer yargılarına ayak uydurması gerektiği söylenebilir. Toplumların diğer devlet ve milletlere yönelik değer yargısı oluşumundaki önem her geçen gün artmaktadır. Bu bağlamda tarih yazılımının bu şekil önyargılardan kurtulması çok önemli husuttur.

Gelecekte buna benzer çalışmaların yapılmasının tarih yazımında devrimsel yaklaşımları ortaya koyacağı öngörülmektedir. Bu nedenle, benzeri çalışmaların daha verimli olması açısından araştırmanın nesnesi olan şahıslarla görüşmeler düzenlemek ve onların o dönem eğitimle ilgili akıllarında kalan kısımları ortaya çıkarmak verimli olacaktır. Yani, o dönem eği-

⁵⁰ Aleksey Vagin. Orta mektebde tarixin tედrisi metodikası: metodlar haqqında telim: ders nezeriyyesi. Bakı. Maarif. 1973.s.76

tim sisteminin ögesi olmuş insanlarla birebir sohbet veya röportaj düzenleyerek sistemin etkisi altında kalmış objeyi irdelemek daha bilimsel yaklaşım ortaya koyacaktır. Böylece, işin teoride değil pratikte; daha net olursak eğer psikolojide nasıl gerçekleştiğini görmüş olacağız.

Kaynaklar

Bozkuş, Yıldız Deveci. "Ermeni Tarih Ders Kitaplarında Türk İmgesi".

Yeni Türkiye, 2014.sayı 60: s.79-117

Eliyev Veli. 6. Sınıf .Qedim Dünya Tarixi. Bakü:2003. Çaşoğlu

Fedosov İvan. 8-9 sınıf. SSRİ Tarihi. Bakü: Bilik 1938

Huseynov Eli., 6. Sınıf. Azerbaycan Tarihi. Bakü: Şerq Gerb. 2003

İsmayılov Eli. 11. sınıf Azerbaycan Tarixi. Bakı: Öyretmen. 1995.

Korovkin Feodor. Petroviç. SSRİ Tarixi. Bakı. Maarif. 1984

Leybengrub Pavel. 7. Sınıf. SSRİ Tarihi. Bakü: Bilik1938.

Maharramova Nigar, Şimşek Ahmet. "Sovyetler Birliği Döneminde

Rusya'da Okutulan Tarih Ders Kitaplarında Türk İmaji." CTAD.

Ankara, Sayı 26 Güz, 2017. s.178-192

Mahmudlu Yagub. 7. sınıf. Azerbaycan Tarihi. Bakü: Çaşoğlu. 2003

Mahmudlu Yagub. 7. sınıf. Ümumi Tarix. Bakü:Maarif. 2006

Mahmudlu Yagub. 8.Sınıf .Orta Esrler Tarihi. Bakı: Aspoligraf. 2007

Mahmudlu Yagub. 8.sınıf. Azerbaycan Tarihi. Bakü: Maarif. 2005

Mahmudlu Yagub., Gocayev, E., Halilov. R. TQDK'nın "Orta Esrler Tarihi" dersliyi üzerinde Yekun Rey. Bakı: Aspoligraf. 2012

Mahmudlu Yagub., Xelilov, R. 5. Sınıf. Veten Tarihi. Bakı: Maarif. 2003

Mehmet Ali Kapak. "Sovyetler Birliği Dönemi Ders Kitaplarında Eskiçağ Tarihi ve Eski Türk Tarihi'nin Öğretimi". Ankara, USAD.Güz:sayı 5. 2016.s.45-67

Memmedov İshag. 11. Sınıf. En Yeni Tarix. Bakü: Bilik. 2003

Ostrovski, V.P., Startsev, V.İ., Starkov, B.A., Smirnov G.M. 11. Sınıf. SSRİ Tarixi. Bakü: Maarif. 1991

Pingel F. "UNESCO Guidebook on Textbook Research and Textbook Revision" /Braunschweig, Georg Eckert Institute for International Textbook Research. Paris,

2010. s.1-63.

Strigunov Feodor. 7-8 sinif. Azerbaycan Tarixi. Bakü: Azərneşr.1938

Şestakov Vasili. 4. Sinif. SSRİ Tarixi.Bakü: Azərneşr. 1938

Vagin Aleksey. Orta mektebde tarixin tედrisi metodikası: metodlar haqqında telim: ders nezeriyyesi. Bakı. Maarif. 1973

Veliyev Tofiq. 10. Sinif. Yeni Tarix. Bakü: Çırag. 2003

Ziya Bünyadov,
https://tr.wikipedia.org/wiki/Ziya_B%C3%BCnyado (Erişim: 05.07.2019)

Вишпер Роберт. Древняя Европа и Восток. Петроград; Гос. изд-во. 1923

Вишпер Роберт. Учебник Истории.. Рига: Акционер о-во Вальтерс и Рапа. 1925

Волков Вадим. “Концепция Культурности, 1935–1938 Годы: Советская Цивилизация И Повседневность И Повседневность Сталинского Времени”. Социологические Исследования.№1/2. 1996. s. 194–214.

Голин Эмил. История Средних Веков: учеб. пособие для 6-го класса вечерней (сменной) школы. Москва: Учпедгиз. 1963

Фураев Виктор. Новейшая История Зарубежных Стран: учебник. Москва: Просвещение: 1989

Özgür Aktaş. Azerbaycan Tarihi Ders Kitaplarının Değerlendirilmesi. İğdir Universitesi Sosyal Bilgiler Dergisi.Sayı 19. Temmuz 2019. s.191-212

Refik Turan, Azerbaycanda Okutulan Ata Yurdu Ders Kitabında Azerbaycan Ulusal Kimliğinin Temsili. SUTAD, Güz, 2017(42). s.593-612